ÇINARALTI

Sayı : 37

Kuru 15

MİLLİYET DERGİLER

AFTALIK FİKİR VE SANAT MECMUA

BU SAYIDAKİLER:

Türkiyede resim ..... Orhan Seyfi Orhon
Japon muvaffakıyetlerinin sırrı ..... H. E. Erkilet
Eyüp (şiir) ..... Edip Ayel
Ben kimim? (şiir ..... Elmas-Yıldırım
Tarih ve milliyetçilik ..... Peyami Safa
Mekke misafiri (hikâye) ..... Şemsettin Kutlu
Afşarlı Nadir ..... Nejdet Sançar
Yine o! Daima o! (şiir) ..... Halide Nusret Zorlutuna
Buda'da Türk eserleri ..... Hüseyin Namık Orkun
Ayşe suya gidiyor .....
Bacılar yıkanıyor (şiir) ..... Süreyya Endik
Şarkî Türkistanda düğünler ..... Nuriman Karadağ
Macaristan kızılalmaları ..... M. Fahrettin Çelik
Göç (roman) ..... Yusuf Ziya Ortaç
Bekleme (şiir) ..... R. Ayhan
Bahçedeki biçenler (şiir) ..... Salâhattin Kutlu
Seçme güzel ... [illegible]

MİLLİ KÜTÜPHANE

ÇINARALTI

Koleksiyonu

Pek az kalmıştır.

Güzel ve sağlam cilt içinde 330 kuruş.
Taşraya taahhütlü olarak 346 kuruş.

Birinci, ikinci, üçüncü sayılar

Mevcudu kalmayan birinci, ikinci, üçüncü sayılar tekrar basılmıştır. ÇINAR yayınevinden tedarik edebilirsiniz.

Mutlaka kazanacaksınız!

Millî piyango, netice itibarile daima kazançtır!

Bir Millî Piyango

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız. Bu kazanç, şahsî olmasa da millîdir. Cebinize girmeyen ikramiye, iki çelik kanat olup göklerde sizi koruyacaktır.

Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız!

TÜRKOĞLU

Cumartesi, salı günleri çıkar siyasi halk gazetesi

Renkli resimler ve günün en canlı haberlerile

Pek yakında çıkıyor

Müracaat merkezi : (ÇINAR YAYINEVİ) Ankara caddesi, İstanbul.

SAYISI 3 KURUŞ

Sahibi ve Neşriyat Müdürü: ORHAN SEYFİ ORHON Basıldığı yer: Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

KİTAPLAR, MECMUALAR

Benim de bir ifadem var!

Yazan: Orhan Babaoğlu

Giresunda (Yeşil Giresun) matbaasında [Âşık Battal - Dîvanından sahife: 1) başlığı altında (Benim de ifadem var!) adile Orhan Babaoğlu imzalı bir şiir mecmuası dikkatimizi üzerine ehemmiyetle çekti. Şairi hakkında, maalesef, bilgimiz olmıyan bu son derece dikkate değer şiir kitabı bize hiç bir şey öğretmiyor. Hattâ, okuyanları şaşırtacak bir şekildedir. (Âşık Battal Divanından sahife : 1) başlığı, şairin, tanıdığımız halk kahramanı Battal Gazi'nin ağzından yazdığı şiirler mi demektir? Bundan sonra gelen kitabın asıl adı (Benim de bir ifadem var!) eserin sahibini ortaya koymak suretile bir ikilik meydana çıkarmıyor mu? Her ne ise... Bu şiir kitabı hakikaten üzerinde uzun uzadıya durulmıya değer bir eserdir. Şairini herşeyden önce samimiyetle tebrik ve takdir etmeyi bir borç biliyoruz. Bir başka zaman, bu eser üzerinde daha esaslı bir tetkik yapmayı vadederek, okuyucularımıza hemen kısaca şunları söylemek istiyoruz ki Orhan Babaoğlu'nun bu şiir kitabı güzel, yeni, orijinal şiirleri sahifelerinde toplamaktadır. Şu manzumeyi okuyalım :

Küstüm hey!

Dil...
Bülbüllere dil oldum.
Ötemedim, kestim hey!
Kestim hey!

Dal...
Gül taşıyan dal oldum.
Çekemedim, bastım hey!
Bastım, hey!

Yel...
Yel oldum, ben yel oldum.
Uçamadım, estim hey!
Estim, hey!

El....
El oldum, ben el oldum
Gül yârime küstüm, hey!
Küstüm, hey!

Bunların yanında eski bektaşi nefeslerini ve Yunus tarzını şiddetle hatırlatan manzumeler de vardır:

Tanışmak, bilişmek beyanındadır

Koşam gidem sana doğru,
Sen olduğun yana doğru,
Yücelenme tana doğru,
Yetişelim... buluşalım!

Toprak eyle, saç özümü,
Kır kolumu, kır dizimi,
Buna bedel aç gözümü,
Tanışalım... bilişelim!

Âşık Battal, söz arama,
Yanmaklığa köz arama,
El dalında koz arama,
Senin elman dilişelim!

Şair, manzumelerinde halk d tarzını kullanmaktadır. Bazan bur çok muvaffak oluyor. Buna bir m olarak (Ana) isimli mamnzumeyi yoruz :

Ana

Hamur eder yoğurur,
Yünü kırkar eğirir,
Ana, oğul doğurur,
Er edip yollamalı!

Er gider savaş tutar,
On düşmana baş tutar,
Ölümü yoldaş tutar,
Südü helâllamalı!

Oğulu giden ana,
Öğünür kana kana.
Oğul doğurur yine,
Beşiği sallamalı!

Baba kolu ekmeğe,
Ana sütü bakmağa,
Oğul kanı akmağa,
Gülleri allamalı!

MİLLİYET ÇİLİ DERGİLER

Bu sayıdan itibaren

ÇINARALTI

Fiyatını (15) kuruşa çıkarmıştır.

Sayın okuyucularımıza, geçen sayımızda bildirdiğimiz gibi, her şeyle beraber kâğıt fiyatının da son derece artması üzerine (Çınaraltı) fiyatını 15 kuruşa çıkarmak zorunda kaldı. Bugünkü vaziyet yüzünden aldığımız bu tedbir muvakkttir. İlk imkânda yine eski fiyatımıza döneceğiz. Evvelce abone olan okuyucularımızın mecmuaları yine eskisi gibi gönderilecektir.

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 37 — Cumartesi 6 Haziran 1942

İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınar Yayınevi. No. 47

TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI

Telefon : 22129 — Fiatı: 15 Krs. — Cilt : 2

Türkiyede Resim

Orhan Seyfi ORHON

Türkiyede resim, bir müddettenberi soysuz bir sanat haline gelmiye başladı. Bunu, bazı gençlerin açtıkları yeni resim sergilerinden anlıyoruz: Millî hayatımıza aykırı cereyanları sokmıya çalışıyor. Millî zevkimize uymıyan heyecanları aksettirmiye çalışıyor. Bizim dâvamız olmıyan dâvaları müdafaa etmiye çalışıyor... Millî görüşlerimizin, anlayışlarımızın, kavrayışlarımızın dışında züppe, müterreddi, muzır ve tehlikeli bir istikamet almaktadır.

Bunun sebebi nedir? Belki de, bizde resmin kendini müdafaa edebilecek kadar uzun bir mazisi olmayışından. Belki de, öbür sanatların arasında yabancı tesirlere en çok açık duruşundan. Belki de, sembollerine bürünerek zehirlerini korkusuzca akıtışından. Belki de daha başka şeylerden...

Fakat ne olursa olsun, bu, böyledir. Bir müddettenberi Türkiyede resim Türk değildir. Yabancı bir pasaport taşır. Fütürist, kübik veya empresyonist görünerek asıl hüviyetini gizlemeğe çabalar.

Bizimle hiç bir alâkası yoktur: Vatan güzelliklerine şaşı bakar. Tarihe, mefahire, kahramanlara kaşı kördür. Gider işçileri bulur, liman amelesile konuşur, balıkçılara kollarını açar...

Asıl şaşılacak tarafı, bu sol propagandaları yaparken sık sık Basın Birliği, mektepler ve Halkevleri gibi millî müesseselerde bir köşe buluşudur.

Resme karşı dikkatli davranmalıyız. Onun palyaço kıyafetine bakmayın. Yüzündeki sahte sanat maskesini koparın. Bakın, altından ne çıkacak? Yabancı, korkunç, kıpkızıl bir ihtilâlci yüzü!

Orhan Seyfi ORHON

ABONE ŞARTLARI
Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş
Ecnebi memleketler için:
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü :
Orhan Seyfi ORHON

İHTAR :
İdarehanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmesin sahiplerine iade edilmez.

6 Haz 1942 / sayı 37

JAPON MUVAFFAKIYETLERİNİN SIRRI

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Japonlar, 17 nci asrın ortalarındanberi kendi ana vatan adaları içine kapanmış, geri bir hayat sürüyorlardı. Sayıları da azdı. Fakat millî şuur, millî iz'an ve millî seciyeleri sağlam, asla bozulmamış bir ulus idiler.

1854 yılında bir gün, bir Amerikan donanması Tokyo körfezine girerek Japon limanlarının Amerika ticaretine açılmasını istedi. Bu, Japonyanın, müstemlekeci büyük ve kuvvetli devletler tarafından istimlâkile neticelenebilecek bir hareketti. Kendi öz yurtlarında yabancılara köle ve amele olmak istemiyen Japonların gözünü açan ilk olay bu olmuştu. Bunu, Büyük Harp sonunda galip devletlerin bize karşı tatbik ettikleri yersiz ve yolsuz şiddetli muamelelerle ölçebiliriz. 1918 de millî gururumuzu kırmakla beraber millî istiklâl ve varlığımızı da tehlikeye sokan galiplerin ölçüsüz muameleleri bizi o vakit nasıl kendimizi ve hürriyetimizi korumağa sevk [illegible] ise bir Amerikan donanmasının Japon limanlarına zorla girmesi Niponlara geri ve zayıf olduklarını hatırlatmakla beraber onları harekete getirdi. Fakat Japonlar, millî seciyeleri bozulmuş, millî duygu ve şuurları zayıf bir kavim olsa idiler memleket ve milletlerine karşı hassasiyetleri az olacak ve bu sebeple bu kadar hızlı ve kuvvetli bir surette reaksiyon, bir kalkınma ve yenileşme hareketine girişmiyecekleri.

Fakat onlar, millî duygu ve seziş-leri sayesinde derhal anladılar ki, bu hal ve gidişle memleketleri somürgeci büyük ve kuvvetli devletler tarafından istismar edilecek ve kendileri de yabancılara birer kul olup gideceklerdir. İşte bu millî seziş ve anlayış Japon kurtuluşunun başlangıcı ve sebebi olmuştur.

Filvaki Japonyanın yegâne kurtuluş çaresi yeniliğe ve ilerlemiye engel olan eski muzır âdet ve ananeleri bırakarak kültür ve medeniyette ün alan batı memleketlerin ilim, irfan ve tekniğini benimseyip yenileşmekti. Japonlar, imparatorlarından son adama kadar, bu millî ihtiyaç ve zarureti o derece çabuk, taassupsuz ve tamam duydular ve icabedeni o kadar büyük bir hız ve mükemmeliyetle yaptılar ki, asırlarla geri kalmış hiç bir memleket ve hiç bir millet bu kadar az zamanda ve her alanda Japonya ve Japonlar derecesinde bir yenileşme ve ilerleme kabiliyet ve kudreti gösterememiştir.

Eyüp

Şu satırlar silik te olsa, oku!
Kimi örter aceb şu köhne lâhit?
Bu kavuk hangi devre, bak, ait?
Şu sütun andırır kırılmış oku?

Burda anlar seyirci varla yoku,
Sonu boş ömrün... İşte bin şahit!
Burda korkakla aynı safta yiğit,
Kaç asırlık şu bitmiyen uyku?

Taşa dönmüş bu yerde bir millet,
Her yatan taşta canlanır bir et,
Bir uzu âha benziyor bir selvi!

Düşünürken kenarda gamlı Haliç,
Doyururlar bu toprak adlı devi,
Dünkü hepler olur bu arsada hiç!

Edip AYEL

Japonlar yalnız askerlik ve denizcilik alanlarında değil, her ilim ve fen şubesinde ve bilhassa iktisadi sanayileşmede görülmemiş tempolarla ilerlediler. Çünkü onlar kavramışlardı ki dışarıdan ve bir gün düşman bile olmaları muhtemel olan memleketlerden silâh, top, ve gemi satın alarak teşkil olunacak ordularla bir millet korunamaz ve kendini tam bir emniyette sayamaz. Bir düşman taarruzu halinde karada, havada ve denizde kullanılacak muharebe vasıtaları ve atılacak cephane bizzat milletçe, memleket içinde yapılmadıkça yurdun istiklâl ve hürriyeti tesadüflere bağlı kalır.

Japonlar iktisadi sanayileşmede hızlı terakkiler gösterdikçe, asırlarla aynı kalan, sayıları da artmıştır. Meselâ 1721 de yalnız 26 milyon olan Japonlar, 125 yıl sonra (yani 1846 da) hâlâ 26,9 iken 1872 de 33 milyon oldular ve 1937 de 70 küsur milyona çıktılar.

Japon nüfusunun artması Japonyiyecek istihsal alan ve kaynaklarının kâfi gelememesini mucip olmuştu. Aynı zamanda Japon millî kudret ve kuvvetinin misli görülmemiş bir hız ve hacimde gelişimi Japonları öz yurtlarının dışında yeni memleketler edinerek genişlemeğe sevketti. Japonlar evvelâ yakın komşu adaları ellerine geçirerek buralarda sağlam yerleştiler. 1875 de bütün Kuril sıra adaları Japonyanın oldu. Bonin, Eyu - Kyu ve Kulkan adaları bunları takibetti. 1895 Çin - Japon harbinde Formoza adasını işgal ettiler. 1905 de Kore'ye el attılar ve Port . Artur müstahkem Rus limanını zaptetmekle beraber Rus Çarının en zorlu kumandanlarının elindeki kuvvetli doğu Asya ordusunu Mançuride yendiler. Sahalin adasının cenup yarısı onların olmuştu. Kore yarımadası da 1910 da Japonyaya katıldı.

Büyük Harbde, Almanlardan şimal doğu Çindeki Tsingtau limanile Marian, Karolin ve Marshall adalarını aldılar, Çarlık Rusyasının izmihlâli üzerine de Sahalinin şimal yarısile Amur bölgesini ve Vladivostok'u muvakkaten işgal ettiler.

1932 de harbolmadan Rusları Mançuriden büsbütün çıkardılar ve burada, kendi kontrol ve himayeleri altında bir Mançukuo hükûmeti kurdular. Bu yeni hükûmet Japonyanın yeni fetih ve istilâlarına yeni bir temel oldu. Netekim onlar buradan 1937 temmuzunda evvelâ şimal ve sonra doğu ve cenubi Çine saldırdılar. Bu suretle

eş yıldır bir türlü bitmek bilmiyen bir n . Japon harbi başladı. Fakat bu ada iç Mogolistanla Caharı ve bir k şimal, doğu ve cenup Çin vilâyeterini işgal, tanzim ve istismar sayende elde ettikleri büyük ham madde iktisadi faydalarla İngiltereye ve merikaya karşı yeni büyük ve katî r harbe hazırlandılar.

Japonların hedefi, doğu Asya ile batı ve canup Pasifikten yabancı müs. mlekeci devletleri çıkararak buralarını yalnız kendi hüküm ve istifadelerine hasretmektir. Onun için bu harbde kendi menfaatlerini Mihverinkilerle bir saydılar ve harbe girmenin vaktini artık gelmiş telâkki ederek Birleşik Amerikanın batı Pasifikte Havay adalarındaki Pearl Harbour büyük deniz ve hava üssünü bastılar. Japonya burada yirmi dakikalık bir harb yapmak için yirmi yıl çalışıp hazırlanmıştı. Amerika donanmasının ve hava kuvvetlerinin % 60 ının burada imhası bu sayede mümkün olmuştur.

İngiliz Uzakdoğu donanması da bir kaç gün sonra Malezya doğusunda imha edilince Japonlar bütün batı ve cenup Pasifik deniz ve havalarında hâkim kaldılar. Ondan sonra, Filipinler'de, Hong-Kong'da, Malezya'da Singapur'da, Cava'da, Hollanda Hindistanına ait diğer adalarda, Yeni Gine'de, sair adalarda ve nihayet Birmanyada kazandıkları muazzam askerî zaferler, çorap söküğü gibi biribirini velyediyorlardı. Şimdi de hariçle muvasala ve irtibatını kestikleri Çinin mağlûbiyetini tamamlamağa uğraşıyorlar. Yukarıdanberi saydığımız Japon işgal, istilâ ve muzafferiyetleri yalnız birer askerî başarı olmaktan uzaktırlar. Onlar aynı zamanda birer büyük iktisadi fetihtir. Japonlar bugün doğu Asyada ve batı Pasifikte en kuvvetli ve mükemmel askerî üslere malik olduktan başka onlara fazlasile yetecek ve mahrumiyetleri müttefikler için ağır kayıplar teşkil edecek olan Uzakdoğunun bütün kauçuk, petrol, demir, manganez, bakır, kurşun, krom ve ilh.. kıymetli madenlerile hadsiz yiyecek ve diğer ham madde kaynakları hep onların eline geçmiş bulunmaktadır.

Japonların bunca eski ve yeni muvaffakıyetlerinin sebepleri hakkında ciltlerle yazı yazılmış ve Japon vasıf ve meziyetleri sayılmakla bitirilememiştir. Japonları bunca zafer ve başarılara haklı ve lâyık kılan meziyetlerinin başında onların meşhur temkin, tahammül ve fedakârlıkları gelir. Fakat Japon neden her tehlikeyi temkinle karşılar? Neden icabında her mahrumiyet ve cefaya katlanır? Onun ölümü hiçe sayması ve zorluk çekmeden fedakârlık edebilmesi neden ve kimin içindir? Japonun muvaffakıyet sırrı bu suallerin cevaplarındadır. Nipon'un gözünde yalnız ve yalnız Japonya ile Japonluğun ve bunların sembolü olan imparatorun tüttüğü ve bunlara her şeyin, her şahsi ve ferdî düşünce ve endişenin feda edilmek iktiza ettiği iyice bilindiği zaman onun büyük askerî, siyasi ve iktisadi - sınai muvaffakıyetlerinin büyük sırrı anlaşılmış olur.

Japonu her yerde muvaffak eden büyük ve zorlu vasıflarının kaynağını onun kuvvetli ve bükülmez milliyetçi ruh ve terbiyesinde aramalıdır. Onu Japonya ve Japon imparatoru için seve seve ölmeğe kadar götüren millî ahlâk hep o kaynaktan fışkırır. Onun kuvvet ve kudret kaynağı hep odur. Japonu gençken tahsil ve tetebbu için gönderildiği Avrupada bile türlü kayıntılardan ve ters cereyanlardan koruyarak devamlı çalışıp öğrenmeğe ve memleketine dönünce de bildiklerini harfiyen tatbike sevkeden sırf Japon kuvvetli şuurudur. Japon için Japonya ve Japonluk her şeyden evvel gelir. Aksi şerefsizliktir; şerefsiz bir Japon ise yaşıyamaz.

İşte her Japondan icabında esatirî bir kahramanın çıkabilmesi bu sebeple mümkün olduğu gibi Japonların realist, korkunç ve yaman iş, ticaret, siyaset ve devlet adamları olabilmeleri de yine bundandır. Millî duygu ve millî şuurları yüksek ve kuvvetli milletlerin talihi hep böyledir. Bu methiyeler zayıflayınca milletlerin adem uçurumuna yaklaştıklarını da tarih söyler.

H. E. ERKİLET

Ben kimim ?

Bir zaman Altaylardan inip yeşil düzlere,
Asyanın göbeğinde ateş yakan ben miyim?.
Gök Hakanımdan selâm götürüp denizlere,
Batıya taşan bir sel gibi akan ben miyim?.

Ben miyim kırbaçlayan garbın ufuklarını,
Nerde kırbacım benim, göster bana yerini?..

Ben kimim, kimlerdenim, nerde benim il, obam?
Bu doğru mu, diyorlar Oğuzmuş yiğit babam,
Serpilmiş oymaklara vermek için bir nizam,
Binerek şimşeklere gökte çakan ben miyim?..

Anlat bana Mete kim, Cebe kim, Sobutay kim,
Çingiz, Temür var mıymış, Kürşat kim, Çağatay kim?.

Söyle ben miyim kuran ilk birlik esasını,
Söyle ben miyim yapan Türkün tek yasasısı,
Ben miyim şimdi tutan tarihimin yasını,
Şimdi hasretle böyle düne bakan ben miyim?..

Ben miyim ölü, durgun bir deniz gibi böyle,
Söyle ey Bozkurtların yeşil diyarı söyle...

Ağın.
Elmas - Yıldırım.

6 Haz 1942 sayı:37

İLİM KARŞISINDA MİLLİYETÇİLİK: 3

Tarih ve Milliyetçilik

Yazan : Peyami SAFA

Tarihte milliyet fikri insan kanı ile sulanan ve asırdan asra boy atan bir ağaç vuzuhile görünür. Onun tohumlarına İlkçağlarda raslıyoruz. Romanın parçalanmasile Ortaçağda asri milletler fidan halinde belirmeğe başlamışlardır. Rönesanstan sonra millî birlikler, zamanımıza kadar tam gövdelerile taazzuvlarını vücuda getirmeğe devam ediyorlar. Öyle ki bütün insanlık tarihi, milliyet fikrinin ve milletlerin teşekkülü vakıasının, tohumundan en yüksek dalının ucuna kadar, olgunlaştığını gösteren millî taazzuv hâdiselerinin silsilesinden başka birşey değildir.

Antikite çağındaki eski şark imparatorluklarına bakalım (1). Bir millet tohumu halinde, kendine has vasıflarla şahsi ve orijinal bir Mısır kavmi görüyoruz. Fakat bu tohum bize bir Mısır milletinden bahsetmek cesaretini verecek bir taazzuva kavuşmamıştır. Asuriler ve Keldanilerde de millet farikasını görmek mümkün değildir. İran henüz asri bir milletin vasıflarını taşımaktan uzak bir kavim, olgunlaşmamış millî istidatların dağınık bir camiası halindedir.

Akdeniz Avrupasında bir Yunan milleti yoksa da Yunan tohumlu bir çok site milliyetleri vardır: Teb, Isparta, Atina. Kendi kendisile fasılasız harb halinde bulunan bu kavim, siteleri arasında millî bir vahdet yaratabilmiş değildir. Roma imparatorluğu, Grek'leri, İspanyolları, Galyalıları, Mısırlıları ve diğer kavimleri idari ve siyasi bir vahdet altında toplıyan gayri millî bir teşkilâttır. Fakat bu camia içinde müstakbel milletlerin tohumları ilk fırsatta toprağı çatlatarak müstakil bünyeler halinde fışkırmağa hazırlanmaktadır. Roma imparatorluğu, camiasına dahil kavimlerin bir millet haline gelmek için muhtaç oldukları sahayı kendilerine veriyor: Bizans, İtalya, İspanya, Galya bu imparatorluğun çevesi içinde müşterek millî vasıflar kazanan kütleler haline gelmeğe başlamışlardır. Asri milletlerin teşekkülü Romanın parçalanmasını bekler.

Şarkta Bizans, ilk önce Trakya, Anadolu, Suriye ve Mısır arasındaki ihtilâflar yüzünden millî birliğini kuramadı; fakat imparatorluk dış eyaletlerini kaybettikçe Yunan olmıyan bölgeler ortadan kalkmağa başladı, Yunanca gittikçe daha fazla yayıldı ve İranlılara, Araplara, Türklere ilh... karşı açılan harbler, Bizanslılara, Elenizm fikrinin derinliğine, kültürünün yüksekliğine, dinî ve siyasi vazifelerinin mukaddesliğine inanmak ihtiyacını verdi. Netekim millet denmeğe lâyık ilk camianın İstanbul etrafında teşekkül ettiğini görüyoruz.

Balkanlarda onuncu ve on üçüncü asır arasında Bulgarlar, on birinci ve on dördüncü asır arasında Sırplar millî duygudan mahrumdular. İçlerinde taşıdıkları millî tohum, ancak Osmanlı istilâsından sonra, siyasi, içtimai ve dinî ihtilâfların tesiri altında büyüyor, millî bir mukavemet şuuru haline geliyor. Rumenler on üçüncü asırdan sonra beliriyorlar.

Avrupanın garbında millî benliğini ilk bulan milletlerden biri Fransadır. On dördüncü asırdan sonra yaptığı harbler ona bu şuuru verdi. Fransız ruhunun teşekkülünde Yüz Sene Muharebelerinin büyük tesirleri vardır. Nihayet Janne D'arc millî köpürüşü son haddine vardırıyor. Aras sulhünden sonra yıkılan İngiliz hâkimiyeti Fransada millet fikrinin ve milliyet duygusunun parlamasına da sebeboldu. İspanya bütün millî benliğini ve varlığını Araplarla yaptığı harbe borçludur. İspanyolların ruhunda uzun zaman «iman» ve «vatan» mefhumları kardeş fikirler halinde yaşamış, İspanyol kıralları bu millî duygunun teşekkülüne tam mânasile çalışmıştır. İsviçrede de dışarıki düşmanlarla muharebeler millî duygunun teşekkülünü temin eder: 13 üncü asırda Avusturya hanedanlarına karşı mücadeleler ve Giyom Tel efsanesi İsviçrede uyanan millî istiklâl aşkının belirtileridir.

İtalyaya gelince. Ortaçağ sonu da Avrupanın en medeni memleketlerinden idi. Fakat 19 uncu asır sonu kadar İtalya millî vahdetten mahrum kalmıştır: Venedik, Milano, Cenova ve Floransa arasındaki mücadeleler eski Yunan sitelerini hatırlatır. Fakat İtalya aşkı ve İtalyanlık mefhumu daima canlıdır. Hep eski Roma imparatorluğunu yeniden kurmak hülyası millî duygunun teşekkülünde büyük bir rol oynamış, fakat çok defa İtalyanları müthiş hayal sukutlarına uğratmıştır. Nihayet 14 üncü asırda Dante, İtalyanlara millî birliğin en büyük tılsımını verdi: Milli İtalya dili.

Rönesanstan sonra büyük devletler ve millî birlikler mutlak şekillerini almağa başlamışlardır. Artık milliyet duygusu hep millî dil şuurile karışmağa ve yükselmeğe başlıyor. 16 ncı asırda bir yandan Rönesans hareketlerinin, bir yandan da Osmanlı İmparatorluğunun Avrupada yayılmasına şahit oluyoruz. Türklere karşı açılan harbler sayesinde bazı Avrupa milletleri millî benliklerinin şuurunu daha fazla kazanmaktadırlar.

Avrupanın garbında da millî şuurun billûrlaştığını görüyoruz: İngiltere'de, bilhassa Elizabetten sonra (1558 - 1603) İngilizler, en büyük düşmanları İspanyollar karşısında millî benliklerine dönmeğe başlıyorlar. Merkezî Avrupada Alman Reform hareketi sür'atle millî bir kalkınma halini almıştır. Romen - Cermen ihtilâfı millî şuurun parlamasına sebep olduğu gibi 1522 ile 1534 arasında Luther'in İncili Almancaya tercüme ettirmesi de Cermenlik idealinin teşekkülünde Reformun büyük tesirlerini kolaylaştırmıştır.

Fransız ihtilâlinden sonra, millet fikrinin ve milliyet hâdisesinin bugünkü inkişafına doğru geniş adımlar attığı görülüyor. «Hâkimiyet milletindir» prensipi o zaman doğmuştur. Biraz sonra, on altıncı asırdanberi türlü idarelere bölünmek yüzünden millî vahdetini bulamıyan ve büyük bir aşkla aradığı millî taazzuvuna kavuşamıyan İtalya, nihayet on sekizinci asırda milliyetçi muharrirlerinin telkin

(1) Bu faslı yazmak için müracaat ettiğim eserler arasında bilhassa Paul Henry'nin Fehmi Baldaş tarafından tercüme edilen «Milliyetler meselesi» adlı kitabından çok istifade ettim.

aağı altında uyanmağa başlıyor. t Almanyada millî heyecan ve nma çok daha azametli ve ihtidır. Büyük Fichte, bir milletin nu başka bir milletin ruhuna irca k imkânı olmadığını ispat eden şhur «Nutuklar» adlı kitabını yazı- milletin yaşıyan bir uzviyet oldu- haykırıyor.

Artık on dokuzuncu asrın birinci sından sonra Avrupanın cenup donda, merkezinde, cenubunda o ana kadar millî birliklerinden ahrum kalan birçok memleketlerin î dileklerine kavuştuklarını görüuz: Romanya, Yunanistan, Sırbistiklâllerini elde etmişlerdir; Bulstan muhtariyete naildir. İtalyada ur'un dehası parlıyor. Onun eşsiz tikasile Victor Emmanuel Napoli allığına geçiyor ve Papa'nın memketlerine sahip oluyor. İtalyan vahi ve nihayet Romanın fethi bir hatat olmuştur. Almanyada Bismarck rusya kıralının imparatorluğu altında ük birliği kuruyor.

On dokuzuncu asrın sonlarında liyetçilik, artık yalnız tarihî bir kaer ve millî bir heyecan değil, bir m sistemi ve akide haline gelmeğe şlamıştır. Yirminci asırda bilhassa en dünya harbinden sonra bu tahareketinin ne büyük zaferler elde ğini gördük. Bunların başında ürk İstiklâl Harbi gelir.

Milliyet fikri tarihin İlkçağların bir tohum, Ortaçağlarında bir fian, zamanımızda gölgesini bütün yaya salan bir ağaç halindedir. arih, bu ağacı devirmek için onun üne vurulan her baltanın kırıldığıgösteriyor. Çünkü bütün tarih boca insan topluluklarının en büyük leyişi tam ve müstakil bir millî tazuva kavuşmaktır. İnsan fâni ferdi. etinin üstünde kendisini müşahhas gerçeklik halinde yaşatacak bir deale sarılmakta ölmezliğinin sırrını bulmuştur.

Peyami Safa

HİKÂYE

Mekke misafiri

Yazan : Şemsettin Kutlu

Zaman o zaman değil yoksa.. Şöyle hiç olmazsa elli altmış sene evveli olsaydı iş kolaydı; sırtına parçalı bölüklü bir cübbe geçirip, koluna bir keşkül, eline bir teber alır; saç sakalı birkaç ay oluruna bırakıp başına bir de sivri külâh uydurdu mu artık işi işti:

— Hak doooost!.. Dervişi dilrişiz yahu.. Erenler aşkınaa!..

Filân diye mânalı mânasız bir iki kelimeyi de diline pelesenk ederek «Bismillâh!» diye kasabaya dalar; halka kendisini ömrünün sonuna kadar izzet ve ikram içinde besletirdi. Hele yakınlarda evliya ilâhdan birisinin bir de mezarı bulunuyorsa oraya da şeyh veya türbedar olup yan gelir rahatına bakardı.

Fakat dedik ya, baman o zaman değil!..

Mamafih Hicazda bu kadar yıl oturup ta neredeyse «mücavrinden» lâkabını kazanmağa haketmiş bir kimsenin de Müslümanlar nazarında hiç olmazsa biraz itibarı olmalı değil mi ya?..

İşte Hacı Durmuş Efendi bu meseleyi bir güvenç ve başlangıç noktası edinerek rızkını aramağa karar verdi.

★

Hacı Durmuş Efendi; kaderin cilvesinden olacak, yarım asırlık ömrünü baştan başa sefalet ve ıstırp içinde geçirmiş talihsiz bir adamdır. Umumî harbin başladığı yıllarda o, Kilis medreselerinden birinde emektar bir talebe idi. Seferberliğin ilânı sıralarında nasıl bir tesadüf eseri olduğu bilinemez; cenup hududu şehirlerinden birinde kendisini ufak bir adliye memuru olarak buldu. Harbin devamı müddetince burada kaldı, şer'iye mahkemesi kâtipliğine kadar yükseldi.

Mütarekenin imzasını takibeden hayhuy arasında onun bulunduğu bu şehir de diğer komşuları gibi düşman işgaline uğradı, acıklı ve karanlık geçen yıllardan sonra nihayet bir gün ortalık durulup aydınlık günler gelince, memleketi boşaltan düşman ordularile beraber o da hududun dışını boyladı. İşin aslı pek araştırılmadı amma, arkasından bazı sözler edildi. Kimisi, Ermenilerle birlik olup Türklere kötülük ettiğini, kimisi, düşmandan para alarak memleket zararına bazı işler gördüğünü söylediler. Daha başka iddialar da ortaya atıldı. Bunların hangisi doğru idi bilinemez, yalnız netice şu ki o, kurtuluşun neşesi içinde yüzen vatanında kalamadı, ya vicdanından, yahut kanun zorundan korkarak Bağdada kaçtı, Bağdatta, Şamda geçen kararsız ve perişan birkaç seneden sonra da soluğu Mekkede aldı.

Durmuş Efendi Mekkede uzun yıllar sefalet, açlık, vicdan acısı, memleket hasretile yanıp tutuşlu. Fakat iş işten geçmişti, bir türlü kendisinde yurda dönmek için cesaret ve kudret bulamadı. Senelerce engin kum çöllerinin ıssız mesafeleri arasında yeşillik, serinlik ve saadet dünyasından iklimlerce uzakta bu taş ve kum kasabasında çeşitli ateşler arasında kavruldu gitti. Üst üste yığılan yıllar onu bir türlü bu yeni vatana ısındıramadı, memleketini unutturamadı.. Uzun müddet kararsız helecanlarla çırpındıktan sonra bir gün kendisine sanki bir vahiy geldi. Nefsile şöyle etrafıca bir muhasebeden sonra neticeden şaştı kaldı:

— Yahu, kendimi beyhude yere yaktım. Çok şükür Osmanlı, yani Türkiye Devleti Aliyesinin benim hakkımda sâdır olmuş bir fermanı yoktur; lehülhamd nefyedilmiş, yahut kaçtıktan sonra hakkında karar çıkmış kimselerden de değilim, ne diye bu Allahın çöllerinde sürtüp duruyorum? Memlekete döner, orada Cenabı Hakkın iznile bir iş edinir, iyi kötü yaşarım!..

Diye düşündü. Bu düşüncesi birkaç gün içinde kafasında bütün hızı ile dal-budak saldı. Düşündükçe kararı kuvvetlendi, kararı kuvvetlendikçe bu kadar yıllarını gurbet ellerde heder ettiğine yandı.

Nihayet bir gün âni bir hamleyle hazırlandı, harmaniyesini omuzuna doladı, eklilini başına geçirdi. Eşyacıklarını toplayarak şimale doğru hareket etti.

Fakat gelgelelim memlekete doğru yaklaştıkça ümitleri zayıflamağa, cesareti kırılmağa başladı. Şimdi içinde büyük endişeler, müphem korkular beliriyor; tuhaf azaplar yüreğinde yeniden kıpırdanıyor; meselâ gideceği yerde ne gibi bir iş tutarak hayatını kazanacağı düşüncesi de muazzam bir mesele olarak karşısına dikiliyordu.

Gerçi, elinde, yıllardanberi bir türlü nasıl bir işe yatıracağını bilemediği, harcamağa da kıyamadığı iki altını vardı; yanındaki sandığında da bir az Mekke toprağı, kına, bir iki şişe zemzem, bir az baharat ve tütsü otları filân bulunuyordu. Fakat acaba bütün bu şeyler kendisinin maişetini temine sahiden yararlı ve kâfi şeyler miydi?. İşte mesele burada idi..

Hacı Durmuş efendi çektiği mihnetlerin tesirile biraz bunamış gibi idi; pek aklı başında bir adam sayılamazdı amma, bunları düşünemiyecek kadar da tedbirsiz değildi.

Bu suretle hem yol alıyor, hem bunları tasarlıyordu. Kılık kıyafeti pek perişandı. Hele yol meşakkati bunun üstüne tüy dikmişti; saçı sakalı uzadıkça uzamış, çalı diken gibi birbirine karışmış Hicaz güneşinin altında yıllardanberi yanan cehresine acaip fakat yine de sevimli bir hal vermişti. İşte bu hali kendisine işi dervişliğe vurmağı ilham etmiş-

— Devamı 15 inci sayfada —

AFŞARLI NADİR

Yazan : **Nejdet SANÇAR**

Türk milletinin, ana yurtları Türkistan ve Türkiyede kurduğu devletler, tarih boyunca kurulmuş olan bütün devletlerin en güçlüleridir. Fakat milletimiz, yalnız ana yurtlarında dünyanın en büyük devletlerini kurmakla kalmamış, başka milletlere de yüzyıllarca padişahlık yapmıştır. Çinde, Hintte, İranda, şimalî Afrikada, Avrupada yabancı milletlere buyrukluk eden Türk kahramanları ve padişahları az değildir. İşte Afşarlı Nadir, ırkımızın böyle kahramanlarından birisidir.

Nadir, İrana başlık yapmış olan bir Türktür. Bu başlık, on sekizinci yüzyılın birinci varısına rastlar. Şimali, Türklerle dolu bir Türk yurdu olan İran dediğimiz kıta, zaten yüzyıllarca Türk ırkından sülâlelerin ve yiğitlerin idare ettikleri bir toprak parçasıdır. Nadir, bu kıtayı kendi soyundan olan Safevîlerden almış ve kurduğu Afşar sülâlesi ile İranda Türk hâkimiyetini devam ettirmiştir.

Babası, Afşarlardan asılzade olmıyan birisi idi. Nadir de gençliğinde çobandı. İrana baş oluncaya kadar pek karışık ve sıkıntılı bir hayat geçirdi. Özbeklere esir düştü, çetelere baş oldu, eşkıyalık yaptı. Bu yıllar içerisinde yiğitliği ve zekâsı her tarafa yayıldığı için etrafına toplananlarla büyük bir kuvvete sahip oldu. Daha hükümdar olmadan önce İranı ele almıştı. Nihayet 1736 da o yurdun resmî başı olarak Nadir şah adını takındı.

Nadirin, İran ordularının başına geçip komşularına saldırmaları daha hükümdar olmadan önce başlar. İlk büyük seferini batı sınırdaşı ve kendi ırkının büyük devleti Osmanlı Türkiyesine karşı yapmıştır. Türkiye, o zamanlar kölelerin, dalkavukların ve iktidarsızların elinde çürümekte olan ihtiyar bir çınara benziyordu. Buna rağmen, Afşarlı yiğitin karşısına dikilişi pek yaman oldu. Nadir, bu ihtiyar çınarı temsil eden o çınar gibi ihtiyar bir topalı yıkmak için iki sefer yapmak zorunda kaldı. Birinci seferini, 1733 yılının yazında yaptı. Ordusunda Afşarlı atlılar da vardı. Ayrıca Araplardan da büyük bir yardımcı kuvvete sahipti. Afşarlı Türk Nadirin buyruk verdiği İran ordusile, Osmanlı Türkü Topal Osmanın baş bulunduğu Türkiye ordusunun yaptığı bu savaş, milletimizin iki oğluna da kahramanlık fırsatı yaratmıştı. Hele Nadir, pek korkusuz vuruşuyordu. Zaten o, savaşlarda bizzat saldırmak âdetinde idi. Böyle bir atılışla, İran ordusunun sağ yanına hücum eden Türk askerlerini bozmuştu. Fakat onun şahsî kahramanlığı her şeyi halledemiyor, buyruk verdiği ordunun safları arasında yeni yeni gedikler açılıyordu. Nadir, tehlike gördüğü her yere yetişiyor, açılan gedikleri kapamıya uğraşıyordu. Türklerin karşısında tutunamıyan İran ordusunu mânevi güç vermek için oradan oraya koşarken iki atı vuruldu, lâkin Nadir durmadı. Yine saldırıyor, yine vuruşuyordu. Fakat nihayet kolundan yaralanması Afşarlı kahramanı yere yıkınca İran ordusu darmadağın olarak kaçmıya başladı. Nadir de bir ata atlayıp kendini güç kurtardı.

İkinci seferi bu yenilişten iki ay kadar sonra yaptı. Bu kadar kısa bir zamanda 80 kişilik büyük bir ordu toplamıştı. Eylûl ayla rında iki Türk yine karşılaştılar. Nadir, Osmanlı ordusunun öncülerine saldırdı onları bozdu. Sonra Topal Osmanın karşısına dikildi. Bu savaşta da, ilkindeki gibi, pek çok vuruştu. Ordusunun safları arasında dolaşıyor, zayıflıyan yerlere imdat gönderiyor, tehlikede olan yerleri kılıcile düzeltiyordu. Bir aralık baldırından yaralandı, durmadı. Altındaki at düştüğü vakit bir diğerine atlayıp yine vuruşa devam etti. Bu hırslarile Türkiye ordusunu hırpaladı, sarstı. Bu seferki yiğitlikleri boşa gitmemiş, zafer ona gülümsemişti. Topal Osmana şehitlik payesini armağan eden bu savaş, Nadire de büyük bir zafer kazandırıyordu. Türk Nadir Türk Osmanı yenmişti. Fakat ne kadar acı ve acı ki tarih sayfalarına geçecek olan bu parlak zafer bir başka millet namına kazanılıyordu.

Nadirin Türkiye ordularını yenerek İrana kazandırdığı zafer, yalnız bu değildir. Bir kadar sonra yine sırf kendi zekâsına ve kerliğine dayanan ikinci bir galebe daha kazanmıştır. Yine büyük bir Türkiye ordusunu yenmiş, ordunun kumandanı olan Köprülü zade Abdullah Paşa başta olmak üzere ırkdan binlerce kişiyi topraklara sermiştir.

Türkiyeye karşı kazandığı bu zaferlerden sonra, son Safevi hükümdarının ölümü üzerine, Nadir, İran şahı oldu. Fakat çobanlıktan yükseldiği hükümdarlık mevkii onu yerinde oturtamadı. Nadir gibi bir adam vuruşmadan, ülkeler aşmadan duramazdı. Şahlığından bir yıl kadar sonra yeni büyük bir savaşa hazırlanmıya başladı. Bu sefer, bir cihangirleri çeken Hindistana yapılacaktı.

O sıralarda Hindistanda Babur Şah nesilinden Mehmet, padişah bulunuyordu Savaş olmaması için Nadire bir elçi gönderdi. Fakat Nadir, ordusunu yeni zengin ufuklara doğru sürmekten vazgeçemedi.İlerledi. İlk büyük çarpışmayı Kâbilde yaptı. Elli bin kişilik Hint ordusunu az zamanda darma dağın etti. Kale teslim oldu.

YİNE O! DAİMA O!..

Pare pare ateş bunlar, gül değil:
«Aşk beni yandırdı, boyadı kana»
İçimde tutuşan bir gönül değil,
Pirim, bin gönülle âşıkım sana!

Ruhta bu yangını tutuşturan kim?..
Sönmesin bu alev, yanmak isterim!
Türlü şüphelerle paslanan kalbim
Nasıl temizlendi, bak, yana yana.

Yunusum! aşkınla dil oldu bülbül,
Cehennem ateşi kızıl kızıl gül.
Seni bu illerde bulalı gönül
Karaman diyarı apaydın bana!

1942 Karaman

Halide Nusret ZORLUTUNA

Hint padişahı, Kâbilin düşmesi haberini ınca korktu, Zaten bir zamandanberi Hint dişahları daima zevk ve safa içinde yaşa-ılarından yarı kadınlaşmış gibi idiler. Hü-ımet, başın fena olduğu her yerde olduğu gibi, kadınların, dalkavukların, cahillerin ve ktidarsızların elinde idi. Bu durumla Nadire karşı durmak mümkün değildi.

Savaşmasını bilmiyen Hintlileri tepeliye-rek ordusile ilerliyen Nadir, mühim bir vu-ruşmayı da Lâhurda yaptı. Lâhur kumanda-nı bu karşılaşmada iyi döğüştüyse de, Hint-lilerin hemen dağılmaları şehri Nadirin eline düşürdü. Son büyük karşılaşma Delhide ola-caktı. Hint padişahı burada büyük bir kuvvet toplamıştı. Nadir, bu ordunun bir kısmını vurdu, tepeledi. Bir aralık meselenin görüş-me ile halli tarafına gidildi. İki hükümdar buluştular. Fakat tam bir anlaşma olama-yınca Nadir, ordularına savaş emri verdi, Delhiye girdi. Şehirde çıkan isyanı da pek kanlı şekilde bastırdı. Türklerin elinde bulu-nan zengin Hint, başka bir Türkün elinde dize gelmişti. Nadir, istediği barışı imzalat-tıktan sonra, ancak masallarda raslanabile-cek kadar büyük bir servetle İrana döndü.

Nadirin son büyük seferi Türkistan üze-rine oldu. O çağlarda zaten dağılmış ve par-çalanmış olan Türkistan, Nadir gibi bir devin önünde duracak halde değildi. Afşarlı padi-şah bu seferinde de birçok yerleri İrana ek-ledi.

Nadir, zafer ardında koştuğu sıralarda te-baasına karşı adaletle hareket etmişti. Fakat son zamanlarına doğru zulme ve zalimliğe başladı. Zalimliği günden güne arttı. Ağır vergiler koyuyor, isyanları pek kanlı şekilde bastırıyor, pek çok adam astırıyordu. Fakat bu zalimlik sonunda kendi ölümünü hazırla-mış oldu. Öldürüleceklerini haber almış olan Afşar beylerinden bir kaçı canlarını kurtara-bilmek için Nadiri yoketmeğe karar verdi-ler. Boğuşmada Nadir, bunlardan ikisini elile öldürdüyse de Afşarlı Salih Beğ, şahı yere serdi.

Çobanlıktan koca bir ülkenin başlığına kadar yükselen Nadir, yiğitlikte ve zekâda büyük Türk padişahlarındandır. Hindistanı ve orta Asyayı zaptetmesi, Topal Osman Paşa gibi bir kahramana üstün gelip Türkiyeyi yenmesi yiğitliğinin ve zekâsının delilleridir. Yorulmak bilmiyen bir azme, öğünülebilecek bir kafaya sahipti. Son zamanlarındaki zul-münün sebeplerine gelince, bir batı tarihçisi bunun hakkında «Onun zalimliği, hükmettiği Acem milletinin ahlâksızlığından ileri gelmiş-tir» der.

Afşar yiğiti Nadir, ırkımızın kahraman olduğu kadar da talihsiz bir çocuğudur. Çün-kü bütün ömrünce yiğitliğini ve zekâsını ya-bancı bir millet için kullanmış, kendi ırkının devletlerini ve ordularını yenerek kazandığı zaferleri, Türk düşmanı bir milletin tarihine maletmiştir.

Nejdet SANÇAR

BUDA'DA
Türk eserleri

Yazan : Hüseyin Namık ORKUN

Turan mecmuasının 1941 (Yıl XXIV, sayı III) de Somogyi Jozsef yukarıda adını yazdığımız bir makale neşretmiştir. Türk kültürünü yabancı memleketlerde babalarımızın nasıl yaydığını göstermesi itibarile bu yazıyı hulâsaten nakletmeği yerinde bulmak-tayız.

1941 eylûl 2 de Buda şehrinin Türk eline düştüğünün tam dört yüzün-cü senesi idi. İlk defa 1526 eylûlünde, Mohaç meydan muharebesinden sonra Buda Türklerin eline düşmüştü. Türk-ler dul kıraliçe Maria ve Almanların çekilmesi üzerine hiç harbetmeden şehri ellerine geçirmişlerdi. Kanuni Sultan Süleyman şehrin surlarını yık-mış ve burayı elinde tutmayıp çekilmiş-ti. Bunun üzerine aynı senede Szapol-yai Janos şehre girmiş, ertesi sene de Ferdinand şehri zaptetmişti.

Ferdinandın elinde böyle mühim bir şehrin bulunmasını yerinde bulma-yan Türk hükümdarı şehri tekrar al-mış ve yine Szapolyai'ye vermişti. Bu-da kalesi 1540 senesine kadar bunun elinde kalmıştır. Szapolyai'nin ölümü üzerine Ferdinand tekrar şehri eline almağa çalışmış, fakat muvaffak ola-mamıştı. Yalnız eski Budayı ve Peş-teyi eline geçirmiş, kaleyi zaptedeme-mişti. Çünkü Szapolyai'den dul kalan İzabella kaleyi öyle kahramanca mü-dafaa etmişti ki Ferdinand kalenin önünden çekilmeğe mecbur kalmıştı. 1541 de kumandan Roggendorf 27000 kişilik bir kuvvetle Buda kalesini mu-hasara etmiş, kaledeki 2400 yiğit haf-talarca müdafaada bulunduğu için Al-manlar şehri hile ile zaptetmeğe teşeb-büs etmişlerdi. Bu hileye İzabella da kapılmış ise de adamlarından üç kah-raman hileyi anlamış ve kaleyi kahra-manca müdafaa eylemişlerdi. Tem-muz ayında Sultan Süleymanın ordusu Almanları ortadan kaldırmış, kaleyi tekrar Szapolyai ailesine vermiş, fakat 1541 eylûl ikide kaleye girerek o za-mandan itibaren şehir ve kale Türkle-rin elinde kalmıştır. Artık kaleyi zapt için dört defa yapılan teşebbüs —1542, 1598, 1602-3 ve 1684— hiç bir suretle muvaffak olamamış, en nihayet 1685 eylûl ikide Lotharingia prensi Karolun idaresindeki ordu 77 gün muhasaradan sonra Budayı zapteyliyebilmiş ve 70 yaşındaki Buda paşası Abdürrahman Abdi paşa kaleyi son demine kadar kahramanca müdafaa eylemişti.

Demek oluyor ki Buda kalesi tam 145 sene yani 1541 eylûl ikiden 1686 eylûl ikisine kadar Türk hâkimiyeti al-tında kalmıştır. Bu müddet zarfında Türkler şehirdeki eski binaları cami, medrese, mescit olarak kullandıkları gibi bunlara ilâveten yeni binalar da yapmışlardı. Şehrin inşaatta intizamı-nı ve mamur olmasını mimar başı temin etmekte idi. Her evin, her binanın dış bakımından, inşa cihetinden nasıl ol-ması lâzım geleceğini mimar başı tâ-yin eder, bütün inşaat mimar başının tanzimi veçhile yapılabilirdi.

Türk idaresindeki Buda şehri hak-kında Evliya Çelebi'nin meşhur Seya-hatnamesinin altı ve yedinci ciltlerin-de malûmat olup bu Türk seyyahı 1660 - 66 yıllarında Macaristanda seyahat etmiştir. Daha sonra Thophi-lus Urbinus'un 1664 de Nürnberg'de neşredilen Türkisches Stadte - Büch-lein (s. 134 - 53) adlı eserile İngiliz doktoru Edward Brown'un 1673 de Londrada basılan A Brief Account of Some Travels in Hungaria.. ünvanlı kitabında da bu hususta malûmata tesadüf etmekteyiz.

Türkler Budaya Budin derlerdi ve Budin Macaristan vilâyetinin mer-kez şehri idi. Binaenaleyh Budadaki paşa hem askerî, hem mülkî en büyük memur idi. O zaman şehir beş kısım-dan ibaretti: 1 — İçhisar, 2 — Orta-hisar, 3 — Debaghane (Bugün de buraya Macarlar Türklerden alarak Taban mahallesi derler.), 4 — Büyük-hisar, 5 — Dışhisar.

Bugünkü Tunanın üzerinde bu-lunan Margit adasında bulunan ma-nastırı Türkler hastane yapmışlardı.

Şehrin nüfusu 1680 sıralarında 26000 kişi idi. Bu nüfusun en büyük kısmını Türkler teşkil ediyordu. Yük-sek rütbeli memurlar, din adamları, kadı vesair resmî zevat kalede oturur-

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

du. Şekerci, silâhcı gibi esnaflar da bugünkü Taban mahallesinde sakin idi. Ticaret ve banka muamelâtı da Yahudilerin elinde idi.

Türk hâkimiyetinin ortalarında Budada yirmi dört cami, 46 mescit vardı ki bunların mühim bir kısmı kiliseden bozularak yapılmıştı. Macarların taç giyme merasimini yaptıkları en büyük kilise cami yapıldıktan sonra buna Eskicami veya Ulu cami adını vermişlerdi. Bu camide imam, müezzin, kayyum olmak üzere on kişi vardı. Bu caminin civarında kulesinde bir saat olduğu için Saatli cami denilen bir cami vardı. Bundan sonra Orta cami, Süleyman han camii, Saray camii, Mustafa paşa camii adı verilen camiler de bulunuyordu. Macarlar Budayı istilâ ettikten sonra bunların bir kısmını kilise yapmışlar, bir kısmını da başka işler için kullanmışlardır.

Budada on iki medrese, on altı mektep ve 75 çeşme bulunuyordu. Türkler yolları da taş döşeyerek yapmışlar, fakir halka ve yabancılara her gün parasız yemek vermek üzere imaretler de vücuda getirmişlerdi. Burralarda fakirlere ekmek, çorba, pilâv ve mum verilirdi. Makale sahibi bu malûmatı verirken aynen şu satırları da yazmaktadır: «Türklerin içtimai histen mahrum olmadıklarını şu cihet de ispat eder ki kale halkının içme sularını da düşünmüşlerdir.» Türkler şehrin bütün kapılarının içinde taş bloku ile kapanmış buz mahzenleri de yapmışlardı. Bu mahzenleri kar ile doldurmak vazifesi cami hademeleri üzerinde idi. Yine sözü makale sahibine bırakıyorum: «O halde Türkler istilâ sırasında Budada medeni eserler — tabii İslâm medeniyeti eserleri — değil aynı zamanda asrın icabettirdiği medeni müesseseler de vücuda getirmişlerdir.»

Bugün Budada kalmış olan Türk eserlerinin en başında Gülbaba'nın kabri gelir. Gülbaba hakkında şimdiye kadar Evliya Çelebinin vermiş olduğu malûmattan başka bir şey bilmiyorduk. Son zamanda İspartada neşredilen Ün mecmuasında çıkan yazılar bu cihetı ehemmiyetli bir surette envir etmiştir.

Gülbaba kabrinden sonra Buda şehrinde Türkün efendi olduğunu isbat eden üç muhteşem hamam da vardır. Malûmdur ki hamamda yıkanmak âdeti Avrupaya Şarktan, daha doğrusu Türklerden gelmiştir. Budadaki Türk hamamlarından birisi Sokolda doğmuş ve on iki sene (1566 - 78) Buda paşalığı yapmış olan Mustafa paşa inşa ettirmiştir. Mustafa paşa 1556 da Tahtalı ılıcayı yaptırmış, bundan on sene sonra 1566 da Buda paşası olunca bu hamamı daha büyüterek muhteşem bir hale getirmiştir. Sokollu 1570 de Kapalı ılıcayı da yaptırmıştır. Bugün Gellért dağının altında bulunan ve Macarların Rudaş adını verdikleri muhteşem hamamı da 1566 - 80 arasında Mustafa paşa yaptırmıştır ki buna Türkler Yeşil direkli ılıca adını verirlerdi.

Bu üç Türk hamamı bugün dahi Budada kullanılmaktadır. Bunlardan başka daha beş Türk hamamı vardı ki bugün bunların sadece isimlerin biliyoruz: Bunların içinde en güzeli Veli Beğ hamamı idi. 1670 de Macaristana gelmiş olan Ed. Brownun kaydına göre Türkler arasında en fazla rağbet gören bu hamam idi. Bundan sonra bugünkü Gellért hamamının yerinde bulunan bir ılıca da vardı ki buna Türkler Açık Ilıca derlerdi. Civarında da Ağa hamamı vardı. Fakir halkın hamamı da Debaghane ılıcası idi. Bugünkü Lukacs hamamının yerinde de Barut değirmeni ılıcası bulunuyordu. Bu hamam 1669 da bir yangında yanmıştır. Yangınlar, muhasaralar, harbler Budadaki Türk eserlerini mahvetmiştir. Arslan paşanın adını taşıyan Barut kulesi de bu yüzden ortadan kalkmıştır. Budada 1571 de, 1625 de, 1635 de, 1660 da ve 1669 da büyük yangınlar olmuştur. 1578 de ise büyük bir yer sarsıntısı Budayı harabetmiştir. Sözü yine makale sahibine bırakıyorum:

«Her ne kadar Buda kalesinde Türk hâtıraları pek fakir ise de yine Türk dünyası Macar merkez şehrinin üzerinden hâtıra bırakmadan silinmiş değildir. Eğer bugün Budapeştenin milletlerarası bir banyo şehri olduğu şöhreti varsa bunu az miktarda değil pek çok olarak Türklerin kendilerinden sonra Budada mükemmel hamamlar bırakmasına ve muntazam bir surette banyo etmek âdetini vazetmelerine medyunuz.»

Bundan sonra makale sahibi Peştenin milletlerarası maruf bir kahvehane şehri olmasını da yine Türklere medyun olduklarını kaydetmekte ve makalesini şu satırlarla bitirmektedir: «Eğer bugün Budapeşte bir banyo şehri ve bir kahvehane şehri olarak yabancıları kendisine çekiyorsa bunu az miktarda değil 145 sene devam eden Türk hâkimiyetine medyunuz.»

H. Namık ORKUN

Ayşe suya gidiyor!

Omuzunda testisi, bir eli de belinde
Ayşe suya gidiyor bir su gibi akarak.
Ayrı gönül takılı saçının her telinde
Ayşe suya gidiyor hepimizi yakarak..

Köy kızları dizilmiş yine dere boyunca,
Kınalı ellerinde birer çorap örgüsü,
Ayşe suya varıp da testisini koyunca
Başlıyacak uzaktan yanık bir köy türküsü...

★

Bacılar yıkanıyor

Yavaş yavaş bulutlar çekildi yükseklere
Söğütlerin dalından gölgeler aldı kıyı;
Dinleyerek akıyor orta yerde bir dere
Bir bacının gönülden söylediği şarkıyı.

Az uzakta güneşin kuruttuğu sarı, mor
Çamaşırlar taşların üzerinde serili.
Köy kızları elele derede yıkanıyor:
Gören olsa sanacak köyümüzü perili!

Süreyya ENDİK

Düğünler

Yazan : Nuriman Karadağ

halkının âdeti boyunca evlen-
akraba arasında olur. Bu gibi
kız ve erkeğin birbirlerini gör-
ruata ihtiyaç kalmaz. Çünkü
dolayısile esasen ailece birbir-
. Şayet aile arasında münasibi
ancak o zaman hariçten aranır.
ellâl kadınlar vardır. Evlâdı ev-
giren anne hemen bu kadınlara
İlk iş olarak: falanca müna-
si nasıl? diye sorar. Çünkü bu
alınacak gelinin bilhassa annesi
çok titiz davranırlar. Hattâ — Ana
kıygak gör bez al— diye bir dar-
vardır. Daha sonra kızı sorarl.
nelesi, hali tavrı güzel mi? Eğer
da uyuşulursa o aile eve davet
ir edilir. Sonra kendileri o eve
et şeklinde kızı görmeğe giderler.
esnasında bilhassa anne ve kız mi-
ediş tarzına dikkat edilir. Bütün
bittikten sonra —nan yedirilir—
yapılır. Nişan da şöyle olur: Er-
bir tepsiye yağlı ekmek, bir paket
kten iki elbiselik, bir çift altın yü-
ipekli başörtü koyar. Ve bir kadınla,
ne yollar. Kızın annesi kadını kar-
netine karşılık ona bir elbiselik ve-
acak maslahat çayı için lâzım olan
bildirir ve gününü tâyin eder. Erkek
bu parayı o güne kadar yollar. Masla-
ı için erkek tarafından bir iki ve kız
dan babasının yakınları olmak üzere
kişi kızın evinde toplanırlar. Ve ye-
yenir. Bu toplantıdan maksat kızın dü-
ünü (salık) tesbit etmektir.
günlük bir kâğıda şu şekilde yazılır:
kadar koyun
- - pirinç
- - çeyiz
- - mücevher v.s.

Şeklinde yazılır ve erkek tarafına gönde-
. Onlar da bir maslahat çayı yaparak bu
eyi tetkik ederler. Akrabadan en yakın-
dan bir kaçı bu hususta fikir yürütür.
enilen şeylerin bazıları çok görülür veya
umsuz görülür. O zaman bu kâğıt kız tara-
şu şekilde yollanır: Düğünlüğünden şun-
lar yapılsın, bir kısmı da sonra yapılsın.. Şa-
yet kız tarafı bu tashihi kabul ederse düğün
yapılır. Eğer kabul etmezse nişan bazan bo-
zulur, bazan da vasıta ile iş yoluna konur ve
düğüne başlanır. Evvelâ düğünlük, kızın evi-
ne yollanır. Kızın annesi bunu teslim aldık-
tan sonra davetiye (bağak) yazılır. Erkek-
lere bağak dağıtılır. Kadınları; bu iş için tu-
tulmuş kadınlar ev ev dolaşarak davet eder-
ler. Düğün ailenin vaziyetine göre bir günden
on güne kadar devam edebilir. Davet edilen
gün misafirler kızın evinde hazır bulunurlar.
Düğün için pilâv, kavurdak pişer, çalgılar ça-
lınır, usullar (ayak oyunları) oynanır. Akşa-
ma doğru ortaya bir örtü serilir ve üstüne
kızın çeyizi sandıklarla konur. Kız tarafından
hazırlanan bu sandıkları erkek tarafından bir
kadın açar, oturanlara göstererek birer bi-
rer saymaya başlar. İlk sandığı açan için,
bir hediye bulunur.

Bu sandığın içindekiler annesinin her eli-
ne geçeni koyarak hazırlamış olduğu şeyler-
dir. Hattâ bazı zengin gelinler kendi çeyiz-
lerine el sürmeden kızları için saklarlar.

Sandık açılıp sayılırken misafirler tara-
fından getirilen hediyeler de içine konur.
Evvelden tanışmayıp düğün münasebeti ile ta-
nışanlar giderken karşılıklı olarak hediyeler
verilir.

Bundan sonra akşama doğru nikâh kıyı-
lır. Bunun için kız ve erkek tarafından birer
vekil tâyin edilir, buna; ata tuttu derler. Bu
atalar mihir hususunda görüşürler. Erkek
tarafının vekili kızın hakkı mihrine şu kadar
para der. Kızın vekili bunu arttırır. Para hu-
susunda uyuşulduktan sonra nikâh kıyılır.
Gelin bu iş için seçilmiş iki kadın (yenge)
ile beraber yola çıkar, güvey ve arkadaşlar
da şarkı (ölen) söyliyerek başka bir araba
ile onları takibeder.

Ölen:

Yığlama kız, yığlama kız
Toyun boladu
Altun bilen, kümüş bilen
Öyün boladu.

O esnada oğlanın evinde de gelini karşı-
lamak için hazırlıklar yapılır. Gelinin araba-
sı uzaktan gözükünce mahalle çocukları top-
lanarak ateş yakarlar, ip çekerler (Lenge sal-
mak) arabadan çocuklara para atılır. Onlar
parayı kapışırken kafile yoluna devam eder.
Böylece şarkılarla kız erkeğin evine varır.
Güveyin yengeleri kapıyı açmazlar. Bu suret-
le iki tarafın yengeleri arsında şarkı ile ko-
nuşmalar olur. Nihayet kız tarafı evvelden
hazırlanmış olan hediyeleri, içerdeki yenge-
lere vererek kapıyı açtırmaya muvaffak olur.
O esnada erkeğin yengelerinden biri araba-
dan kızın odasına kadar yere uzun bir kumaş
serer. Kız arabadan iner ve bu kumaş üstün-
den yürüyerek odasına gider. O kumaş par-
çalanarak orada bulunanlara dağıtılır. Bu ku-
maşa da (peyandaz) denilir. O gün yengeler
kızın yanında kalır. Âdet boyunca yengeler
annelere müjde götürür. Hediyeler alırlar.
Ertesi gün kızın annesinin evinden kahva
gelir. Kahvaltı olarak Türkistanda sabah k
valtılarında içilen süt ve kaymak ile ha
lanmış çay (buna Şire veya Etken-çay
nir). Tandırda pişirilmiş bir nevi kıymalı b
ğaça (Samsu) ve un helvası gönderilir.
lece sabah kahvaltıları üç gün kızın
tarafından gönderilir. Bu üç gün zarfında
ni evliler kimse ile görüşmezler. Üçün
erkeğin evinde (yüz açgu) denilen küçük
düğün yapılarak kız tarafı davet edilir.
düğünde kız misafirlerin yanına yüzü ö
olarak çıkar. İkramlar yapıldıktan sonra
gılar başlar. Erkeğin kız kardeşi veya b
rabası kalkarak (Usul) oyun oynayarak
kızın yüzünü açar. Gelinin başına örtü
tü, açana hediye olarak kalır. O
veyi yakın akraba veya arkadaşları
davet eder. (Höcre gibi).

Güvey orada arkadaşlarının teb
diyelerini kabul eder.

Dördüncü gün erkek, kız tarafı
kek tarafına selâma giderler. O gün
akrabası kendisi için hazırladıkları
sını kıza, kız tarafı da erkeğe hed
Bu şekilde yeni evliler masrafa gi
lerini döşemiş olurlar. Daha sonra
lesi (çırlak) diye bir düğün y
keğin ailesini davet eder. Düğünü
üç aya kadar her hafta yeni evlil
meklerini kızın ailesinin evinde

MİLLİ KÜTÜPHANE

Macaristan Kızılalmaları

Yazan : M. Fahrettin ÇELİK

I

Bu yazımızda, Osmanlı Türklerini en çok ilgilendiren Macaristandaki ve Romadaki bir Kızılalma yerini ve bunların nasıl tanındığını ve hepsinin doğudan geldiğini görerek konumuzu bitireceğiz.

Evliya Çelebi (C. X S. 536) da nücum, heyet ve usturlab ilimlerini anlatırken, H. 889 (1484) de «Sultan Bayezid Veli Akkirman kalesin muhasara ederken, iki ruhban gelip Sultan Bayezit ve Sivası Kara Şemsettin hazretlerine buluşub, bu Akkirman kalesin filân günde ve saatte ve derece ve dakikada fethedersin deyu müjde ettiler. Bu rahibe Petra ve patriğe Kolon (Kristof Kolomb) derlerdi. Bu Kolon Portogal (Portekizli) ve Petra İspanya (İspanyol) idi.» Bunlar padişaha, biz bunu «İlim kuvvetile bildik ve padişahıma iki müjdemiz var: Tırabuzon'da olan Selim oğlun Mısır sultanı olub Mekke ve Medine padişahı olur, ve Süleyman oğlun Kızılalma padişahı olur...» dediklerini yazar. (c. VII. s. 55) de Belgradı anlatırken «Hâlâ cemii Kâfiristan (Avrupa) da altı Kızılalma var» diye haber verdiği Kızılalma'lardan beşini bize tanıtıp anlatmıştır; bunlardan anlatmadığı bir Kızılalma var» diye haber verdiği Kızılalmalardan beşini bize tanıtıp anlatmıştır; bunlardan anlatmadığı bir Kızılalma'nın yerini de Peçevi tarihinde buluyoruz. Bunları sıra ile görelim :

I) Engürüs Kızılalma'sı (Bodin). — (Evliya Çelebi, c. VI, s. 147, 224 ve 235-237) de «Şaban-ül-muazzamın gurresinde, o şivveti şitada diyar Alaman gazasına ve Engürüs Kızılalma'sına gittiğimiz..»; «Bodin' in Kızılalma sarayı.»; Kızılalma sarayının kapısından «Bu kapıdan içeri girip, yukarı seksen kademe vâsi taş nerdüban ile kıralın divanhanesine çıkılır... Bu hanedanı kadimin bazı yerleri beşer, altışar, yedişer kat kasri hornek misal olup her kasrın kubbelerinde birer altın top asılı olduğundan adına Kızılalma sarayı derler. Engürüs (Macar) kıralarına mahsus olmak üzere kırk ayak nerdüban ile urûc olunur, serbülend bir kasrı bimanendi var ki dillerde destandır... Ve her tarafta Kızılalma sarayı namile meşhurdur. Büyük divanhanedeki celî hat ile mürakkam tarihi şudur:

«Şâhım, kıral bağrın tîr-i game deldürdün
Ol kâfir-i bedhûye kendü özün bildürdün
Çıkdı bir sâhib kemâl dedi ana târihi
Şahım, Kızılalmayı ayva ile deldürdün.

Sene 938 (1531).»

Dedikten sonra her gece bu saray yanındaki mehterhanede dokuz kat çalgı çalınıp, iki bin kişinin sabaha dek karakolluk ettiğini ve «Milleti meshiyenin gözünde» olan bu kale için «yedi kıral Herbar Beç (Avusturya - Viyana) kıralına Bodin kalesini alalım diye zor» ettiklerini anlatır.

II) Orta Macar Kızılalma'sı (Estergon). — (S. VI, s. 257-265) de «Bânisi Koca Macar Laslo'dur. Sonra niceden niceye geçip bir zaman Alaman kıralları, bir zaman Erdel kıralları, bir zaman da Kurs Macar ve Orta Macar elinde kalıp badehü Engürüs kıralı Lavuş kıralın eline girdi. Burada milleti mesihiyede İstanbul patriğinden sonra üçüncü sayılan Erşek (Arşevek) oturuyordu.» Estergon kalesi «Bodin'in şimalinde bir merhale baid yerde evci âsümâne ser çekmiş ve Tuna kenarına düşmüştür... Ve buna Orta Macar Kızılalması derler» diyor ve Estergon Kızılalması camiini anlatıyorsa da, o sırada bulunmadığından (Altıntop) undan bahsetmiyor.

Peçevî'nin Macar tarihinden göçürerek yazdığına göre (c. I, s. 115) bu Estergon'daki sarayları Matyaş kıralı adlı bir Macar hanı yaptırmış olup «Sarayın iç yüzünde bir tulanî duvar üzerinde Sitye(Saka-İskit) memleketinin kıralarının suretlerini kazdırmıştı ki, Macar kavmi andan gelmiştir.» Ve burada sonraki hanlara ibret olacak ve kehanet gösterir biçimde Bodin kıralarının suretlerini kazdırarak Macaristanın başına neler geleceğini ima ve işaret ettirdiği yazılıyor. Bütün bunlar, bu Macar başşehrinde de bir (Kızılalma) nın bulunduğunu ve bu yüzden buranın bu adla anıldığını göstermektedir.

III) Engürüs Kızılalması (Üstoyni Belgırat). — Evliya Çelebi Belgıradı anlatırken «Alaman diyarından esir alınan bir papas» ın Türkçeye çevirdiği Macar tarihinden göçürerek burası için şöyle diyor (c. VII, s. 55-56, 59 ve 65-66): «Bu kale Hazreti Yahya nefesi ile bina bulunup, deruni Hisarda kaleyi bina eden Miliyaş Papas Hazreti Yahya'nın mübarek ağzı bar'ın (yani tükürüğünü) alıp bir altın hokka'ya koyup bu kale içinde bir mâbedhane bina ederken Hazreti Yahya ağzı bar'ın kireç ve cibs içine ilka edip bir manastırı azîm inşa ettikte, alem olmak için bu deyri kadime üç yüz kulaç âli bir çanlık kulesi bina edip, Hazreti Yahya'nın ağzı barın koduğu altın hokkayı bu nakoş hanenin ta zirvei âlâsına alem yerine koyup, anınçün bu kuleye Macar kavmi Kızılalma derler. Halâ cemü Kâfiristan'da altı Kızılalma var, bir Kızılalma budur.» Beç, Prak ve Estorniye şehirleri tahtgâhlarından küffar kıralları cülûs sırasında gelip iskemle üzere âyinlerince tahta oturduklarından bu kaleye (İstolni [doğrusu Üstoyni] Belgırat) derler. «Halâ cemii küffarın hasret-ülmülûkları olup, Kudüsü Şerif'den ziyade kaleye itibarları vardır, zira Engürüs Kızılalma'sı deyu bilâteşbih kâbeleridir.» «Vah nisara: Ah Estergon! Vah Bodin! Vah Altoyni Belgırat deyu feryat edip itibar eder.» [Çünkü o sıra Türklerin eline bu üç yerde de kuvvetli Kızılalma var. Bu Belgırat, Evliya Çelebi'nin de (c. V. 370) de yazdığı gibi «Tuna Belgıradı» başka ve «Bodin kurbunda tahtı Alamana merhale olan Üstoyni Belgırat» tır.

IV) Küçük Macar Kızılalması («Kızılalma'yı Alaman veya Beç Kızılalma'sı - Viyana). — Evliya Çelebi (c. I, s. 203) de Karlı'nin açtığı ve kuşattığı yerleri anlatırken «Kızılalma'yı Beç sene 935» diyor. (c. I, s. 248-249) «Evsaf payitaht şehri Alaman menhus ve darülmülki Çasarı imparator kıralı Engürüs yani binayı Üstüvari secci Kızılalma'i hasin kalei Beç» bölümünde, hıristiyan tarihçilerinin, bu kaleyi İsa arkadaşlarından Şem'un Safa her yanı dolaşırken Alaman ülkesine gelip «Minuçehr (yani Hazardan - İran sınırından gelme) evlâdından Mançaryan sohbetile» görüşüp, onun talimi ile «Mançaryan» (Macarlar) ın bu Beç kalesi yaptıkları ve «Zalle tarihinde» (yani ebced hesabile H. 935 yılında) müslümanlar Sultan Süleyman burasını kuşatacağı «Ganim tarihinde» (yani H. 1100 yılında) Sultan Yusuf gelmesinden korkup islâm ile barış yapın, diye Şem'un Safa'nın «Kalei Beç için nice rumuz ve künuzlar söyleyip» burasını yaptırdığını yazdırdıkları anlatır. «Halâ bu elfazı cifr câmiler, Beç kalesi içre İstefani kinisesinde ve cemii Ma ve Nemse ve Lâtin ve Yunan tarihlerinde bu Beç Kızılalmasını ve büyük Rim p Kızılalmasını Osmanlı alacağı musarrahtır (s. 275-6) da Beç Kızılalma'sını anlatırken «cümle kulelerden bu İstefani deyri'nin çanlığı âli olup cümle 770 kademe taş nerdübandı ve içinde cümle üç yüz adet sagir ve kebir hücrei batrikan vardır; ve dahi zirvei ilâsında bir Altıntop vardır, kâmil yüz elli vekıye (bir vekıye 7 miskal ve 40 dirhem) altını halis dopdoludur, içi on şinik buğda alır derler» diyerek Kanunî Sultan Süleyman'ın H. 936 da Viyanayı, kuşatırken bu kuleyi topla dövmeğe kıyamayıp, sonunc islâmlara ezan yeri olacağını düşünerek «bu kale üzre alâmetim olsun deyu mezkûr Altıntopu Süleyman şah taşrada yapıp içerde kırala (Ferdinand'a) gönderip, kıralı dâl dahi ol gece bu Altıntop'u bu çanlığın ta zirvei îlâsına koyup, anınçün bu Beç kalesi'ne bu Altıntop için «Kızılalmayı Alamanı Engürüs derler.» diye yazar.

M. Fahrettin Çelik

Tefrika No. 5

Yazan : **Yusuf Ziya ORTAÇ**

Gülmeyiniz. Şimdiye kadar hiç .seden mektup almamışımdır. Anböyle şeyleri sevmez!

Kenarları altın çizgili bu soluk nbe zarfı, korku ile yırtıyorum. ngi kadar hafif, âdeta gizli bir kosu var.

«Kardeşim Nihat bey!»

Mektup böyle başlıyor. İmzaya kıyorum:

«Şehnaz»!

Tatlı, sıcak bir şey, bütün vücuma yayılıyor. Soluk soluğa okuyorum:

«Size bu ikinci mektubum..»

İ... defa, dişlerimin hiddetle gıcadığını duyuyorum. Ah anne ah!..

«Yalı bomboş.. Meğer bazı bir şi ne kadar çok şeymiş..»

Sonra, kelime yerine noktaların bir kaç satır!

Altında, kısa bir sual: «Bana cevap yazacak mısınız?»

Bir genç kızdan mektup almak.. genç kıza mektup yazmak.. İlk tattığım bu erkek gurur ne lezzetli şey!

Şehzadebaşına çıkan yokuşun ha yerlerinde, mektubu, cebimden arıp çıkarıp okuyorum.

İlk işim Direklerarasındaki meşhur asiyecilerden birine girip şık bir ğıt zarf almak.. Bunu kolay sanmanız! Rengine, biçimine karar vermek ayli zor bir zevk işi.. Acemi gözlerle tun uzun düşündükten sonra, bir tesine karar verdim: Saman rengi, kenarları donuk yaldızlı, kalın bir kâğıt rf..

Dükkândan çıkarken bütün günlüğümi vermiştim!

***

17 Temmuz, 1913

Gençliğimi, kapının eşiğinde bırakıp eve giriyorum. Annem, ya mutfaktadır, ya seccadede. Yemek pişiriyorsa namaz kılıyordur.

Bir şeye dikkat ediyorum: Onda bu mutfak merakı arttıkça yemeklerin tadı, ibadet aşkı arttıkça da yaşamak zevki eksiliyor.

Lezzete, âdeta düşman. Tel dolapta, kâse diplerine birikmiş tava artığı yanık yağlar var: Şu, geçen haftaki köfteden; şu, dünkü patlıcan kızartmasından; şu da, on beş gün evvelki palamuttan kalma! Bunları, yerine göre başka yemeklerde kullanıyor.

Yarım okka et, onun elinde bir kurban kadar bereketli: Kemiğinden çorbalar, kıymasından cızbızlar, etinden pirzolalar çıkarıp evimizin bir haftalık nafakasını hazırlamak gayretinde!

Bekleme !

Uzak, senden uzak, o yâr pek uzak,
Bekleme nafile, bekleme onu!.
Bekleme yolunu kalbin çarparak,
Bekleme nafile, bekleme onu!.

Bu gece gözünü biraz yummadın,
Yıldızlar uyudu, sen uyumadın!
Silinmiş kalbinden belki de adın,
Bekleme nafile, bekleme onu!.

Solarken mehtabın aksi sularda,
Sustu aşk ilinden esen rüzgâr da..
Bir güle bin bülbül konar baharda..
Bekleme nafile, bekleme onu!.

R. AYHAN

Sonra, o bitmez tükenmez ibadet.. Şimdi, başında namaz bezi, çıplak ayaklarında takunyeler, avlunun malta taşlarını yıkarken, merdivenleri oğarken, iyi su küpünü şartlarken de bir şeyler okuyor galiba: Dudaklarının mübarek bir fısıltı ile gizli gizli kıpırdanışından anlıyorum!

Gece, odasının önünden geçerken gözüm içeriye kayıyor. Gördüğüm manzara, kıbleye dönük seccade üstünde tabanları kapıya çevrilmiş iki çıplak ayak. Böyle, saatlerce, balmumu topuklar üstüne diz çökmüş, gözleri dalgın, tesbih çekerek, neredeyse Allahın bütün cennetlerini babamla paylaşacak!

Göz bebeklerinde, bana günden güne artan bir öfke var: Pantalonumun ütüsüne kızıyor, boyun bağımın rengine kızıyor, fesimin kalıbına kızıyor. Bütün bunların, beni kendisinden uzaklaştırdığı korkusunda!

Demin, saçlarımı tarıyordum. Aynadan iki müthiş göz geçti:

— Saçların ne kadar uzamış senin!

Onları daha dün kestirmiştim halbuki...

19 Temmuz 1913

Gecem, sabahı düşünmekten, uyur uyanık geçti. Bugün cuma: Yeni Edebiyat Derneğinde toplanma günü.. Büyük ehemmiyetini hâlâ öğrenemediğim Rıza Göktekin beyefendi, o yumuşak gözlerile yine yüzüme bakacak. Hikâyeci Cafer Nurettin, bu sefer belki de yaşımdan uzun boyumu süzerek, bana, kısa şiir yazmamayı tavsiye edecek. Sonra, A. Şemsettin...

Onunla Sarayburnu gazinosuna yine gidebilecek miyim acaba?.. Bu, o kadar kolay saadetlerden değil: Annemin, gittikçe düğümlenen beş parmağını çözüp avucundan para alabilmek! Bu yedi sekiz kuruş için ne hiddetlere kulak tıkamak, ne nasihatlere boyun eğmek lâzım.

Gözümün önüne, parkın büyük ağaçlı yollarında, onların isimlerini fısıldıyan peçeler geliyor.. Kimbilir?.. Yarın, bu görünmez dudaklar benim adımı da söyliyecekler belki!

Birden, Şehnazı hatırlıyorum : Acaba mektubumu aldı mı?

Mektubum!.. Bunu yazabilmek için bir defter dolusu kâğıt yırtıp attığıma inanınız! Sade başlamak bile bir mesele idi... Ne diyecektim ona? Kardeşim mi? Sevgili hemşirem mi? Şehnaz mı?..

Birincisi, çok herkes. İkincisi, çok mahalle. Üçüncüsü, çok cesur!

Tarlada ekin biçenler

Bir sevinç nuru çizip köylünün gözlerine,
Uzaktan aksettirir günü tırpanın ucu..
Ve anlatır bereket olacak bu yıl yine..
Bunun nesi can sıkar, bunun nesi yorucu?..

Musa nasıl denizi yarmışsa ortasından,
Tarlada öylece yol açar şu delikanlı.
Ona buz gibi ayran sunar bakır tasından,
Sararmış başaklardan sorguçlu bir nişanlı!..

Salâhattin Kutlu

Nihayet, yaza çize, ilk satırı üç nokta ile başlıyan, yeni bir tarz icat ettim :

«... Postacı bir mektup uzattığı zaman şaşkın bir sevinçle yolun ortasında durakaldım. Bu hayal pembesi, soluk zarf kimden olabilirdi?»

. . . . . .

«İnanınız, ben sizden daha yalnızım Şehnaz hanım. Size, değil hemşireniz, genç ve uyanık ruhile anneniz bile arkadaş.. Hem, onlar da olmasa, yıldızları komşu damlarının üstünden seyretmiyen siz, gök ve deniz, gibi, iki büyük dostla başbaşasınız!»

. . . . . .

«İnsan, ne kadar bahtsız olduğunu anlamak için, bir kaç gün sizin mesut havanızda yaşayıp buraya dönmeli!»

Acaba bu mektup, yengemin ağzından annemin kulağına gelecek mi? İçimde, korku ile isyan çarpışıyor.

***

Kirpiklerimde tomurcuklanan yaşları gözlerime içirerek, arka yollardan Bayezide doğru çıkıyorum.

Annemin, merdiven başından taşlığa fırlattığı bir avuç bozukluğun şıngırtısı hâlâ kulaklarımda. Gözümün önünde kıvılcımlar uçuşarak onları birer birer ıslak maltalar üzerinden topladım: Hepsi altı kuruş!

Tramvaylar, rahat, boş, yanımdan geçip gidiyorlar. Akşam, Sarayburnu gazinosunda oturabilmek için, çaresiz, Derneğe kadar yürümek lâzım.

Divanyolunda, bir tütüncü camekânında sallanan kırmızı kaplı bir mecmua gözüme ilişiyor: Türk Derneği...

Birden, geçen hafta Kemal Fahir beyin benden istediği manzumeyi düşünüyorum. Hayır, düşünmeğe bile vakit yok: İşte, ismim, en büyük şöhretlerin arasında sallanıyor!

Gülhane Parkı, fısıldaşan peçeler, Sarayburnu, bütün arzularım içimden siliniverdi.

Yelek cebimden iki kuruş çıkarıp bir tane alıyorum: İsmimi doya doya seyretmek için...

Akşam, eve döndüğüm zaman, annemden bununla öçalacağım. Kım olduğumu anlasın bakalım!

Yanımdan geçen bütün yolcular bana âşina görünüyor: Şu esmer genç, şu sarma çarşaflı kız, şiirimi okudular mı acaba? Bütün kafes delikleri bana bakıyorlar sanıyorum.

Birden hatırıma Şehnaz geliyor. Muhakkak bir «Türk Derneği» de ona göndermeliyim. Yalı, bu zaferimi duymalıdır!

***

Bugün, Rıza Göktekin'in sesini duydum. Susan adam, bağırdı!

Meğer, o bütün çizgileri yumuşak vücudun ne sert öfkesi varmış. İbni Sina'yı Türklükten çıkarmağa çalışan filozof Ziya Refik'i yerden yere vurdu.

Bu, ne kadar güzel bir hiddetti görseniz!

Sustuğu zaman, bütün salon onunla beraber. Galiba filozof Ziya Refik bile!

Biraz sonra, Kemal Fahir'in, cebinden şık bir defter çıkardığını gördük: Yeni bir şiir yazmış, hece vezniyle.. Adı: Turan Güzeli!

Cafer Nurettin şakalaşıyor:

— Feminist Turancı cancağazım, Türkçülüğü bile müennes!

Kahkahalarla gülüşüyoruz.

Rıza Göktekin bey, şimdi, [illegible] muş bir sesle hece veznine dair [illegible] şuyor: Ara sıra, tatlı, sıcak bakış bizi okşıyarak..

Bir aralık, Dernekte çıkan [illegible] zumemden iki mısra okumasın Ezbere!..

— Bakınız, diyor, Nihat Ah bey «Dört, dört, beş» i ne güzel lanmış.. Aruz kadar ahenkli.. mi?

Bütün salon, onun iyi göz bana bakıyor.

Kıpkırmızı kesiliyorum.

***

Merdivenden inerken, yine mal Fahirin sesi arkamdan koştu:

— Nihat Ahmet bey.. Bir kika!

Taş basamaklarda, dört kişi den durduk: A. Şemsettinle ötekiler

Kemal Fahirin, beni nezake çağıran eline doğru yürüdüm. Kadan içeri girdik. Kısa bir koridsonundaki odada, kaşları, gözleri, hâ ağız çizgileri, gizli bir gülüyişle yukarı doğru çekik, elmacık mikleri fırlak, saz benizli bir bizi karşıladı.

Sesinde (b) ler (p) leşen, ler çiftleşen bu Kırımlı Türkün el den, onun cümlesile «pirr lira» dım!

Bir sarı altın!

Kemal Fahir, iki parmağım ucunda parlıyan bu, henüz sahip servetin adını koydu:

— Türk Derneginde çıkan şi nizin hediyesi!

Bir anda, annemin merdiven ş şından fırlattığı bir avuç metelik zümün önüne geldi: ıslak malta taşla üstünde seken bakır metelikler!

Şu dakikada, onun burada olm sını ne kadar isterdim.

***

Akşam eve, arkamda bakkal çırağile geldim. Annem, yarı şaşk erzak paketlerini alıyor:

— Pirinç.. sabun.. şeker.. ze tin..

Bu kadar caka, otuz altı kuruş!

Merdivenleri ağır, erkek adım larla, gıcırdata gıcırdata çıkıyorum.

Ortalık çoktan kararmış. Oda da perdeler inik. Şamdanı, aynay tutup yüzümü yaklaştırıyorum:

(Devamı var)

Seçme, Güzel Şiirler

Heybelide mehtap

Öpmüş denizin koynunu mehtâp,
Şen Heybeli'nin şen sularında.
Öpmüş o temiz koynunu mehtâp...

Ay, gökte açan bir sarı gül ki,
Her koncası hoş — her yanı yıldız —
Ay, öyle güzel bir sarı gül ki...

Sevmiş lekesiz akşamı kuşlar,
Bülbül bile zevketmede coşmuş.
Sevmiş te, yeşil mevsimi kuşlar...

Koy nefti, semâ tirşe sedeften!
Solmaz adanın yosma bahârı.
Çepçevre yamaç aynı sedeften..

Çam ıtrı geniş ufkunu sarmış,
Meltemle koşan ses gibi içten.
Çam ıtrı bütün ufkunu sarmış...

Gül vakti gelir orda gülüşle,
Sevdâ izi var şen kucağında,
Gül vakti geçer orda gülüşle...

Hikmet Şinasi ÖNOL

Çiftçi

Toprağın sırtını kara sabanlar,
Kör tırnaklariyle durmadan kaşır.
Tahammül kesilir ateşli canlar,
Dertler katmerleşir, ve ağırlaşır.

Havalar umutsuz, topraklar çorak,
Boynunu bükmüştür zavallı orak,
Çıplak ayakları kavurur toprak,
Köylünün sırtında yük ağırlaşır.

Dört gözle beklenen harman zamanı
Ekin borca yatar, kalır samanı,
«Bu yıl da vermedi felek amanı;»
Diyen göğüslerde his, bağırlaşır.

Urbam, eski diye çekmez ki keder,
Der, «Yaşamak için bir lokma yeter.»
Ulu Tanrısına candan şükreder,
O yanık bağrında bir iman taşır.

Salâhattin ERTÜRK

Mekke misafiri

— 7 nci sayıdan devam —

ti. Esasen bu fikir Mekkedenberi zihnini kurcalıyordu. Meselâ uğrayacağı yerlerin ahalisine kendisini bir derviş olarak tanıtmağı, kasaba kasaba, köy köy dolaşmağı, yahut böyle gezmekten ise ufak bir şehirde yerleşip oranın halkını; Mekke, Medine, dini İslâm, Kuranı Kerim, Hazreti Muhammet hakkında irşadetmeği düşünüyordu. Ümmeti Muhammet bu hizmetine mukabil tabii kendisini el üstünde tutacaklardı.

Hani bu düşündüklerine dair kendisinin de derin bir vukufu yoktu amma işin mebdaında bulunduğu için ne de olsa kulaktan kapma bir şeyleri bulunurdu.

Bu bahiste yegâne endişesi yeni Türkiyede artık bu işlerin söküp sökmiyeceği idi. Onun için Hacı Durmuş efendi, doluya koyup taşırıyor, boşa koyup dolduramıyordu.

Mamafih umduğu kadar olmasa bile şu kadar sene kahrını çektiği Hicaz ellerinin muhakkak bir azcık olsun lûtfunu görmesi lâzım değil miydi?. Yeni hayat sisteminde onun yüzü suyu hürmetine yürümek yolunu neticede yine kestirme buldu ve bu düşünceyle şu neticeye vardı:

Hiç tanımadığı ve tanınmadığı bir kaaya gidecek, burada kendisini Arabistandan gelmiş Mekkeli bir Arap olarak tanıtacak, İslâmiyetin kaynağı olan bu yerlere ve kavme mensup olmak haysiyetile halktan fevkalâde büyük bir alâka görecekti. Ondan sonrası kolaydı, elbet kendisine münasip bir vazife verirlerdi.

Bu kararı katî olarak verdikten sonra müsterih oldu, yüreği ferahladı.

Kader kendisini hayalinde yaşattığı böyle bir yere de ulaştırdı; bir gün bütün servetini, sermayesini teşkil eden sandığı bir kira beygirinde olduğu halde Urfa kazalarından birine vâsıl oldu.

Kasaba avuç içi kadar bir yerdi. Onun, başında beyaz ve kirli bir eklil, sırtında Abbasi bir harmaniye, esmer yüzünü gelişi güzel, yer yer kaplamış karmakarışık bıyık ve sakallarile; mütevazı görünmeğe çalışan bir vekar içinde çarşı ortasından geçip, hana doğru ağır ağır ilerlediğini görenler dönüp dönüp bakıyorlar; akasında, iki omuzu arasında küçük bir tunç levhaya oyulu «Mekke misafiri» ibaresini bir az hürmet, bir az hayret içinde okuyorlardı.

★

Gelişinin ertesi günü Hacı Durmuş Efendi, fevç fevç kendisini görmeğe koşacak, elini öpüp hayır duasını alacak halkı beklerken hiç ummadığı ve hesaba katmadığı bir hâdiseyle yüzyüze geldi:

Bir sivil memur yanında bir de polis bulunduğu halde gelerek ona kim olduğunu, nereden ve nasıl geldiğini sormuş, bir takım vesikalar ve kâğıtlar istemişti. Hacı Durmuş Efendide memurların istediği nüfus tezkeresi, pasaport, ikamet kâğıdı falan filândan eser bile yoktu. O bunları aklına bile getirmemişti.

Vardı, yoktu derken uzun bir münakaşa başladı.

Adamağız şaşkınlıktan bütün bütün aptala dönmüştü. Kim olduğunu sordukları zaman evvelâ «Evlâdı Araptan!» diye cevap verdi. Bunun üzerine ondan yeniden bazı kâğıtlar istediler. Bu taraftan işin çıkmaza girdiğini görünce «Elhamdülillâh Türk milletindenim! Fi tarihinde bazı mesailden dolayı hudut haricine çıkmıştık..» dedi.

Hulâsa, deve kuşunun hikâyesi gibi, uç dedikleri zaman deveyim; yük taşı dedikleri zaman kuşum!.. kabilinden birbirini tutmaz cevaplar verdi.

Bu birbirini tutmaz cevaplar, bu, yanık bir topraktan yabani otlar gibi fışkırmış sakal sakal, bu kılık kıyafet, o kadar şüpheli ve acaip idi ki polisler ister istemez onu karakola götürmeğe mecbur oldular.

★

Bir hafta sonra Hacı Durmuş Efendi nezaret altında hudut dışına sevkedildi. Kendisini buraya kadar getiren jandarmalar:

— Haydi baba!.. Uğurlar olsun...

Diyerek ayrıldılar ve elli adım kadar ilerliyerek onun uzaklaşmasını beklediler.. Mekke misafiri bir memleket tarafına bir de yeniden gideceği taraflara baktı. Bir müddet sessiz ve hareketsiz öyle durdu. Sonra içinde baharatı, zemzemi, kınaları ve iki liracığı bulunan sandığını koltuğuna alarak kararsız adımlarla yürümeğe başladı.

Ve çöllere dalarak bir nokta gibi ufukta kayboldu.

Şemsettin KUTLU